

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ОРИГІНАЛЬНОЇ КАЗКИ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В статті розглядається казка як засіб формування основи моральної свідомості дитини, надається характеристика особливостей психічного розвитку дитини дошкільного віку. Авторка доходить висновку, що сприйняття казки впливає на емоційний розвиток дитини, на розвиток позитивних міжособистісних відносин, соціальних умінь і навичок поведінки.

Ключові слова: дошкільний вік, психічний розвиток, сприйняття, казка, мовленнєвий розвиток, моральна свідомість.

О.Б. Стуліка

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ ОРИГИНАЛЬНОЙ СКАЗКИ НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье рассматривается сказка как способ формирования морального сознания ребенка, даётся характеристика особенностей психического развития детей дошкольного возраста. Автор приходит к выводу, что восприятие сказки влияет на эмоциональное развитие ребенка, на развитие позитивных межличностных взаимоотношений, социальных умений и навыков поведения.

Ключевые слова: дошкольный возраст, психическое развитие, восприятие, сказка, речевое развитие, моральное сознание.

O.B. Stulika

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PERCEPTION OF THE ORIGINAL FAIRY TALE IN THE FOREIGN LANGUAGE CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

In article the fairy tale as a way of formation of moral consciousness of the child is considered, the characteristic of features of mental development of children of preschool age is given. The author comes to a conclusion that the perception of a fairy tale influences emotional development of the child, on development of positive interpersonal mutual relations, social skills of behavior.

Key words: preschool age, mental development, perception, a fairy tale, speech development, moral consciousness.

Казка не залишає байдужим жодну людину. Таємницю казки дитина відчуває. Значення казки для життя маленької людини, її емоційного світу ніхто не намагається заперечувати. Казка служить містком, що з'єднує зовнішній світ із внутрішнім світом дитини. Через сприйняття казки закладаються основи моральної свідомості дитини. Виховання і навчання починається з казки. Кожна казка - це

ланцюжок пригод, незвичайних ситуацій, що виникають у житті персонажів, а от же і їхніх дій щодо розв'язання певних завдань. Без казки – живої, яскравої, яка захоплює свідомість і почуття дитини – неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови. Казкові проблеми та способи їх вирішення сприяють вихованню певних рис людини, підготовці дитини до сприймання світу і Всесвіту.

Зміст казки в більшості випадків спонукає дітей до активної діяльності. Казка забезпечує змістовне, цікаве, радісне виховання та навчання дітей, є засобом всебічного розвитку особистості. Використання казки сприяє вирішенню завдань морального, розумового, екологічного виховання, розвиває мовленнєві та математичні здібності дітей. Важлива роль казки у розвитку усного мовлення дітей дошкільного віку. Тексти розширюють словниковий запас, допомагають правильно будувати діалоги, розвивають зв'язне і логічне мовлення, збагачують його образність, емоційність. Саме такими міркуваннями зумовлена актуальність наданої роботи.

Казка – незамінний інструмент формування особистості дитини. Те, що дитина бачить і чує, є першими опорними точками для її майбутньої творчості. Вона накопичує матеріал, з якого згодом буде будуватися її фантазія. Тому казки сприяють розвитку в дитини творчого мислення та уяви [2, с. 43]. Склалося певне протиріччя: незважаючи на те, що вивченню етапів, структури, особливостей сприйняття казки дітьми завжди приділялася велика увага в психолого-педагогічній літературі, проблема психолінгвістичного сприйняття казки дітьми дошкільного віку як і раніш залишається на периферії уваги, та науково-емпіричних і методичних розробок на цю тему недостатньо. В теперішній час нерідкі помилки, коли казка підбирається без урахування психологічних особливостей віку дитини, оповідач не користується прийомами емоційного підкріплення, що порушує естетичну цінність сприйняття. Не менш важливий і спосіб піднесення казки. Казка є складовою субкультури дітей раннього віку, в той же час вона втрачає свою значимість, тому що втрачається культура ознайомлення з нею. Читання казки було

особливим ритуалом, який ретельно зберігали і передавали з покоління в покоління [4].

Теоретико-методологічною основою дослідження є праці П.П. Блонського, Л.С. Виготського, Л.А. Венгера, О.С. Макаренка, Д.Б. Ельконіна, О.В. Запорожця, О.М. Леонтєва, Р.С. Немова, О.С. Макаренка та інших. В основі казки завжди лежить метафора. Метафора – це вид символічної мови, який протягом багатьох сторіч використовується з метою навчання і передачі інформації, це мовне вираження з переносним змістом. У літературних алегоріях, поетичних образах, творах казкарів вона використовується, щоб висловити певну думку в непрямий, і саме тому, найбільш вражаючій формі. В основі теорії К.-Г. Юнга лежить символ. Він, як і метафора, передає щось більше, ніж здається на перший погляд. Юнг вважав, що вся картина нашого психічного світу опосередкована символами. З їх допомогою наше "Я" проявляє всі свої грані, від самих незмінних до найвищих. Визначення Юнга символічно дивним чином збігається з існуючими визначеннями метафор. Головною роллю символу, на думку Юнга, є вираз архетипу. Архетипи - це вроджені елементи людської психіки, що відображають загальні моделі чуттєвого досвіду, вироблені в ході розвитку людської свідомості. Інакше кажучи, архетипи – це метафоричні прототипи, що представляють численні етапи еволюції людства. Для Юнга архетипи – "живі психічні сили", не менш реальні, ніж наші тіла. Існує багато способів виразити або відтворити архетип, найбільш поширені з них – сни, міфи та казки. У цих особливих областях діяльності свідомості невловимий архетип знаходить відчутні форми і втілюється в дії. Свідомий розум слухає якісь історії з певною послідовністю подій, сенс яких засвоюється повністю лише на підсвідомому рівні. Архетип вбирається в метафоричний одяг (Юнг використовує тут термін «іносказання»), який допомагає йому вийти за межі розуміння звичайної свідомості, що пильнує. Для Юнга символи є тією життєдайною силою, яка живить психіку і служить засобом відображення і перетворення життя [5]. Казки є для дитини невичерпним джерелом почуттів і фантазії, а в свою чергу, розвиток почуттів і фантазії прилучає їх до духовного багатства, накопиче-

ного людством. Казки змушують хвилюватися, співпереживати персонажам і подіям. Однак і хвилювання, і жаль, і радість дитини повинні бути адресовані саме тим персонажам і тим подіям, які цього варті, а негідні вчинки повинні відповідно засуджуватися.

Для маленької дитини кожен день несе з собою відкриття, що мають виняткову важливість для формування її особистості: це і спілкування з дорослими, і дітьми, і спостереження за життям дорослих, явищами природи. Перше знайомство дитини з народною поезією починається з малих фольклорних форм: пестушок, потішок, примовок, лічилок, скоромовок. У народній педагогіці розповідь казок і потішок проходила без картинок. Вона включала дії дорослого спільно з дитиною. "Кашку варять" на долоньці дитини, "ладушки" ляскають його ручками, яєчка Курочки Ряби "б'ють кулачком" дитини і "плачуть" разом з ним, закриваючи обличчя його долонями. Простота малих фольклорних форм не має нічого спільного з спрощеністю. І хоча вони складаються з кількох рядків, невігядливих за змістом і простих за формою, однак таять у собі чималі жанрові багатства - мовні, смислові, звукові [4].

Проста рима, неодноразово повторювані звукосполучення і слова, вигуки і емоційні звернення мимоволі змушують малюка прислухатися, завмирати на якусь мить, вдивлятися в обличчя мовця. Неповторне своєрідність фольклору особливо цінно для активізації дитини в той період, коли у нього ще не сформовані довільні дії, увага, реакція на слова. Вірші, примовки, приказки, образні слова являють собою ту цінну звукову і мовну середу, яка сприяє засвоєнню мови, розвитку сприйнятливості до звучання художнього слова. Раннє зіткнення з народною творчістю збагачують почуття дитини розумінням добра, ласки, тепла.

Казка для дитини – це не що інше, як особливий засіб осягнення життя, спосіб пізнання, осмислення деяких життєвих явищ, моральних установок суспільства, осягнення реалій дійсності. Образність казки, навіть більше того – її умовність, добре засвоюється дитиною [4]. Казкова образність звернена до емоційної стороні людини. Казка близька дитині за світоглядом, адже у неї емоційно-

чуттєве сприйняття світу. Їй ще не зрозуміла логіка дорослих міркувань, а у казці є тільки чарівні образи, якими дитина насолоджується, визначаючи свої симпатії. Казки дозволяють дитині відійти від нудьги повсякденного життя, відчутти незвідане, пережити емоційний струс. Народні казки, особливо чарівні, де обов'язково присутня надприродна сила і персонажі "шкідники", акумулюють у собі багатий матеріал, на основі якого дошкільнята здатні засвоїти типові зразки і моделі поведінки, які визначаються не тільки ситуацією, що склалася, але і характером персонажа.

Розглядаючи розвиток психічних особливостей, відзначимо, насамперед, що раннє дитинство сенситивне до засвоєння мови. Автономна мова дитини досить швидко трансформується і зникає. Незвичайні за звучанням і за змістом слова замінюються словами "дорослої" мови. Освоюючи рідну мову, діти опановують як фонетичні, так і семантичні її сторони. Промовляння слів стає більш правильним, дитина поступово перестає користуватися перекрученими словами та словами-обривками. Цьому сприяє і те, що до 3 років засвоюються всі основні звуки мови. Слово набуває предметного значення.

У ранньому віці швидко росте пасивний словник. До двох років дитина розуміє майже всі слова, які вимовляє дорослий, називаючи оточуючі його предмети. Інструктивне мовлення, організуюче дії дитини, стає зрозумілим досить рано. Пізніше, в 2-3 роки, виникає розуміння й мовлення-розповіді. Для того, щоб дитина зрозуміла розповідь або казку, зміст яких виходить за межі безпосередньо ситуації, що сприймається, потрібна додаткова робота – дорослі повинні цьому спеціально навчити. Інтенсивно розвивається і активна мова: зростає активний словник, з'являються перші фрази, перші питання, звернені до дорослих.

Сприйняття маленької дитини відрізняється від сприйняття дорослої людини тим, що це розгорнута діяльність, яка потребує зовнішніх опор. О.В. Запорожцем було виділено специфічну дію для цієї діяльності. Це – сприйняття, коли дитина стає на позицію героя твору, намагається подолати існуючі на його шляху перешкоди. Б.М. Теплов, розглядаючи природу художнього сприйняття

дитини, вказував, що співпереживання, уявне сприйняття герою твору становить "живу душу художнього сприйняття" [1, с.286].

Художній твір розраховано на образне сприйняття читаючого і слухача. Твір впливає на уяву, викликає душевний відгук, пробуджує почуття співпричетності. Описувана ситуація створюється в уяві за допомогою художнього слова. Для раннього віку характерні яскраві емоційні реакції, пов'язані з безпосередніми бажаннями дитини. В кінці цього періоду спостерігаються афективні реакції на труднощі, з якими стикається дитина. Життєвий досвід протягом майже всього раннього дитинства залишається простим: дитина живе тільки ситуаціями, кожне його спонукання пов'язано з безпосереднім сприйняттям. До трьох років засвоюються основні граматичні форми і основні синтаксичні конструкції рідної мови. У промові дитини зустрічаються майже всі частини мови, різні типи речень. Мовленнєва активність дитини зазвичай різко зростає між 2 і 3 роками. Розширюється коло її спілкування. Крім мови, в ранньому віці розвиваються інші психічні функції - сприйняття, мислення, пам'ять, увага. Раннє дитинство цікаве тим, що серед усіх цих взаємозалежних функцій домінує сприйняття, у дитини поступово формується реалістичне розуміння дійсності. Поява деяких узагальненої обізнаності про предмети і явища можна вважати важливою етапом в ознайомленні з навколишнім світом через народні твори. Як правило, дитина вже може надати оцінку подіям, що описані в художньому творі, пам'ятає хід подій, їх послідовність; може розповісти, чим все закінчилося. Зіставляючи реальне і казкове, смішне і сумне, дитина вчиться аналізувати навколишній світ.

Важливим регулятором процесу сприйняття є установка, яка в даному випадку можна розглядати як готовність до сприйняття потрібного матеріалу. Сприйняття художнього твору – дуже складна внутрішня діяльність, в якій беруть участь уява, сприйняття, увага, мислення, пам'ять, емоції, воля. Кожен з цих процесів виконує свою важливу функцію в загальній діяльності – в знайомстві з явищами навколишньої дійсності через мистецтво.

У вітчизняній психолого-педагогічній літературі проблема сприйняття і розуміння художніх творів дітьми дошкільного віку розроблена досить широко і повно. Вчені (О.В. Запорожець, Л.С. Славіна, Н.С. Карпінська та ін.) відзначають, що дошкільний вік – період активного становлення художнього сприйняття дитини [1]. У цей час відбувається перехід від початкового сприйняття, коли специфічне естетичне ставлення до дійсності ще злито з життєвим, до сходів власне естетичної діяльності. Остання реалізується в активному уявному співпереживанні дитини героям, у перенесенні на себе дій, почуттів, думок персонажів.

Крім загальних закономірностей сприйняття художнього твору існують специфічні особливості, що відображають особливості пізнавального і особистісного розвитку на кожному віковому етапі. До початку третього року життя досить високого рівня досягають сприйняття і пам'ять дитини, зростає стійкість уваги, продовжує формуватися наочно-дієве і зароджується образне мислення, яке дозволяє повніше розуміти мову оточуючих людей без наочного супроводу. Дитині третього року доступна образна мова творів і навіть дії в плані образу. Цьому сприяє також і розвиток рольової гри, яка стає провідним видом діяльності. Малюкові подобаються не тільки ритм, рима, ігрові прийоми потішок, пісень, казок. Його захоплює зміст художнього твору, спрямованість і результат подій, тобто він може сказати, чим все закінчиться, дати оцінку, провести порівняння [2]. Твори художньої літератури вчать дитину мислити, розширювати кругозір. Її цікавить результат дії героїв твору і, як правило, хвилює власна причетність до подій (він може попросити спробувати кашу, яку "зварила" сорока-білобока). Разом з тим дитина третього року вже розуміє казковість сюжетів, їх кумедність.

Характерною рисою сприйняття літератури молодшими дошкільнятами є тісна залежність розуміння художнього твору від безпосереднього особистого досвіду дитини. Літературні факти, які збігаються з життєвими уявленнями дітей, усвідомлюються ними легко і правильно. Факти, які суперечать досвіду, що не збігаються з ним, часто усвідомлюються хибно. Зіставлення персонажів призводить до мимовільної оцінки, яку дитина включає в тканину переказу. Слухаючи

літературні твори, діти насамперед встановлюють найбільш легко усвідомлювані зв'язки, коли події мають чітку послідовність і наступне логічно випливає з попереднього.

Якщо прямий зв'язок подій переривається і у сюжеті з'являється прихований задум, це суттєво ускладнює сприйняття, а часом призводить до нерозуміння твору. Певні труднощі викликає у малюків сприйняття казок з двочастинною композицією, де в сюжеті існує кілька історій ("Лисиця і вовк", "Кіт, півень і лисиця", "Коза-дереза" та ін.) Зазвичай дитина відтворює тільки одну з історій (частин) казки. Опора при цьому відбувається найчастіше на першу частину і на епізоди, або більш за змістом, або знайомі дітям.

При сприйнятті літературного твору в центрі уваги дитини – головний персонаж. Дітей цікавить його зовнішність, дії, вчинки. Самостійно представити подумки героя, відтворити його образ у своїй уяві діти найчастіше не можуть і потребують наочної опори - ілюстрації. Емоційне ставлення дітей до героїв яскраво забарвлене. Дитина бурхливо радіє перемозі позитивного персонажа, благополучному результату подій, тріумфу добра над злом. [1, с. 43]. Разом з тим, в цьому віці емоційне ставлення дітей до героїв часто буває не пов'язане з текстом, а визначається обмеженим життєвим досвідом дітей, який не завжди дає можливість правильно зрозуміти твір.

В кожному окремому випадку за сюжетом казки приділяється увага якомусь окремому компоненту з загальної кількості «добрих» почуттів. В зв'язку з цим і слід звернути увагу на значущі в моральному плані явища:

- казка вчить дитину порівнювати, зіставляти;
- казка формує звичку доводити щось;
- казка надає дитині можливість асоціювати себе чи з позитивним, чи з негативним персонажем, надаючи можливість обрання особистої позиції;
- тренує дітей в синхронному виявленні почуттів та дій, забезпечуючи, таким чином, значно більш глибоке співчуття діям героїв.

Діти люблять та надають перевагу слуханню і читанню віршів, ніж прози. При цьому вони тяжіють, перш за все, до ритмів динамічних, мелодії радісної, танцювальної. Саме тому малюкам подобаються твори дитячого фольклору, поетична природа якого гармонійно поєднує в собі слово, ритміку, інтонацію, музику і дію, точно відповідає емоційним потребам дитини. Явище мистецького перекладу є одним із джерел розвитку та функціонування будь якої національної мови. У процесі художнього перекладу відбувається творча взаємодія індивідуальності автора оригіналу та перекладача. Як слушно зауважив В. Коптілов «... талановитий перекладач, який має власну індивідуальність скеровує її на те, щоб якнайглибше зрозуміти і якнайповніше втілити засобами рідної мови оригінал» [5, с. 45]. Переклад, як відомо, є відтворенням оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми, яка досягається цілісним віддзеркаленням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі. Шлях до досягнення такої єдності не лежить через встановлення формальних відповідників. Співставлення засобів різних мов, навіть найбільш віддалених, можливе лише шляхом співставлення функцій, які виконують різні мовні засоби. Звідси точність перекладу полягає у функціональній, а не формальній відповідності оригіналу.

Повноцінний переклад передає єдність форми та змісту. Слушною з цього приводу є думка Гегеля, який зазначав, що "... зміст є не що інше, як перехід форми у зміст, а форма є не що інше, як перехід змісту у форму" [3, с. 53]. І яскравим прикладом нехтування змістом є переклад творів Шарля Перо. Кожна казка Перо закінчується мораллю у віршах, штучно зближуючи казку з байкою. Але проблема полягає в тому, що ці казки написані стилем, який ускладнює розуміння та є неадаптованим до дитячого сприймання. Виходячи з цього, перекладачі вимушені переробляти, переписувати та суттєво змінювати загальний смисл всього твору. Все це відбувається під тиском сучасних норм та правил, менталітету суспільства. Так, наприклад, у казці «Червона шапочка» («Little Red Riding Hood» переклад Артура Рэхема) змінена кінцівка. В оригіналі читаємо: «And, saying these words,

this wicked wolf fell upon Little Red Riding Hood, and ate her all up. Moral: Children, especially attractive, well-bred young ladies, should never talk to strangers, for if they should do so, they may well provide dinner for a wolf. I say "wolf," but there are various kinds of wolves. There are also those who are charming, quiet, polite, unassuming, complacent, and sweet, who pursue young women at home and in the streets. And unfortunately, it is the segentle wolves who are the most dangerous ones of all.» – Мораль: Дітвori маленькій не без причин (А вже особливо дiвицям, красуням i неслухняним), в дорозі зустрічаючи усіляких чоловіків, не можна речей підступних слухати, - інакше вовк їх може з'їсти. Сказав я - вовк! Вовків не злічити, але між ними є інші шахраї, настільки продувні, що, солодко виділяючи лестоці, дівочу охороняють честь, супроводять до будинку їх прогулянкам, проводять їх бай-бай по темних закутках ... Але вовк, на жаль, чим він здається скромніше, тим він завжди лукавіше і страшніше!

Як бачимо, в оригіналі казки кінцівка зовсім нещаслива, а навпаки трагічна, з певним моральним висновком.

Інший варіант перекладу репрезентує щасливий кінець казки з метою позитивного сприймання твору дітьми: «Hardly could Little Red Riding Hood sigh, as an evil Wolf rushed at her and swallowed together with her shoes and a red hood. But fortunately woodcutters passed by the house with their axes over the shoulders at that time. They heard the noise, ran into the house and killed Wolf. Then they unripped his stomach and Little Red Riding Hood came out from it and her Grandma followed her – both safe and sound.» – «Не встигла Червона Шапочка і охнути, як Вовк кинувся на неї і проковтнув. Але, на щастя, в цей час проходили повз будиночок дроворуби з сокирами на плечах. Почули вони шум, забігли в будиночок і вбили Вовка. А потім розпороли йому черево, і звідти вийшла Червона Шапочка, а за нею і бабуся – обидві цілі й нешкоджені».

Отже можна зробити висновок, що авторські права деяким чином порушуються. І для цього існує низка причин. В першу чергу на такий переклад впливає очікування нашого суспільства на щасливий кінець.

Тож, казка входить у життя дитини з самого раннього віку, супроводжує протягом усього дошкільного дитинства і залишається з нею на все життя. З казки починається її знайомство зі світом літератури, зі світом людських взаємин і з усім навколишнім світом у цілому [4]. Казки підносять дітям поетичний і багатогранний образ своїх героїв, залишаючи при цьому простір уяві. Моральні поняття, яскраво надані в образах героїв, закріплюються в реальному житті та взаєминах з близькими людьми, перетворюючись у моральні еталони, якими регулюються бажання й вчинки дитини. Аналізуючи нинішній стан проблеми впливу казки на емоційний розвиток дітей дошкільного віку, можна констатувати, що більша увага приділяється розвитку однієї сфери - інтелектуальному розвитку дитини. Батьки дуже рано починають навчати свою дитину, по суті примушуючи її до інтелектуальних зусиль, до яких вона не готова ні фізично, ні морально. Тоді як для дитини дошкільного віку найважливішим є розвиток внутрішнього життя, наповнення її емоційної сфери, почуттів.

Сприйняття казки впливає на емоційний розвиток дітей, процес ознайомлення з казкою створює реальні психологічні умови для формування соціальної адаптації дитини. У всі часи казка сприяла розвитку позитивних міжособистісних відносин, соціальних умінь і навичок поведінки, а також моральних якостей особистості дитини, які визначають його внутрішній світ. При цьому казка залишається одним з найдоступніших засобів для розвитку дитини, які в усі часи використовували і педагоги, і батьки. Однак, психолого-корекційні можливості казки для гармонізації емоційної сфери і корекції поведінки дитини залишаються ще недостатньо вивченою проблемою.

Список літератури

1. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии. — СПб: Златоуст, 1998. — 352 с.
2. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста / Под ред. А.В. Запорожца, Я.З.Неверович. — М.: Просвещение, 1986. — 286 с.

3. Смирнова, Е.О. Психология ребенка: Учебник для педагогических училищ и вузов. / Е.О.Смирнова. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 384 с.
4. Фесюкова, Л.Б. Воспитание сказкой / Л.Б. Фесюкова. – Х.: Фолио, 1997. – 460 с.
5. Юнг К.-Г. Психологические типы / К.-Г.Юнг. – М.: Университетская книга, АСТ, 1996. – 714 с.